

stvorenje sa nekakvim čudnovatim glasom, kakav seljaci dotad nisu čuli. U strahu od grijeha zabrinutim selom se pronosio glas da je to «mačić» koji traži majku (mačić je prema vjerovanju seljaka tek rođeno vanbračno dijete, koje je majka, da bi ga se oslobodila, udavila i negdje na skrivenom mjestu zakopala). U selu se čak «znalo» koja je to djevojka uradila i njeno se ime sa prezirom u selu izgovaralo. Taj događaj selo je doživljavalo kao grijeh i svoju sramotu. Da bi seljake oslobodili grijeha i božijeg prokletstva, sa Humca, među seljake došao je svećenik fra Križan Galić i sa njima danima, sa križom u ruci i blagoslovljenom vodom, hodao po bijačkim brdima, ogradama, njivama, Bogu se molili i blagosiljali, a za čitavo to vrijeme pratila ih zvonjava sa seoskog groblja. U isto vrijeme, naoružani puškama, sjekirama, toljagama, seljaci su na određenim mjestima postavljali zasjede i vršili čitave hajke. Nakon toga seljaci su među sobom morali sakupiti određenu količinu duhana, sira, vune, drva, te jedan broj bravenja i sve to kao zasluženu zaradu odnijeti na Humac i predati u Franjevački samostan. Seljaci su se na kraju smirili, oslobodili tog čudnovatog i zastrašujućeg glasa kad su naišli na nekakvu dosad u ovim krajevima neviđenu pticu i kad su je uspjeli ubiti.

Selo Bijača ima i drugu svoju stranu, prošlost, ona je selu dobro poznata i o njoj sam govorio Olgi.

U Bijači već duže vremena postoji jedan veći broj viđenijih ljudi, slobodoumno raspoloženih i za ovdašnje prilike bolje stojećih, koji su u svim važnijim događajima u selu davali svoj pečat. Među te ljude, u prvom redu, spadali su: Ivan Primorac Stari (ili Škopo), Toma Galić, Ilija Galić, Jure Zovko, Mate Čužić, Ilija Primorac, Tadija Bubalo i još neki. Ova grupacija ljudi, gotovo do pred sam rat, bila je politički dosta jedinstvena i aktivna, a tada se iz nje, izborom za glavara sela, počeo izdvajati Tadija Bubalo, koji se za razliku od ostalih, sve čvršće vezao za praktičnu dnevnu politiku koju su vodili aktivni političari Mačekove Hrvatske seljačke stranke (HSS) iz

Ljubuškog i Mostara Bariša Smoljan i Boško Lavrić. Iako je selo Bijača na Petomajskim izborima 1935. godine masovno izašlo na izbore i glasalo za Blok udružene opozicije i Seljačko-demokratske koalicije, na čijem je čelu stajao Maček i tu Koaliciju kasnije podržalo i na izborima 1938, ono, kako tada tako i kasnije, ničim nije bilo zadovoljno, pa ni u kasnijem vremenu sa Sporazumom Cvetković – Maček i stvaranjem Banovine hrvatske (1939), jer sve to nije rješavalo nijedan ekonomski, socijalni ili bilo koji drugi problem sa kojim su seljaci bili opterećeni. Ova grupa uticajnih i u selu vodećih ljudi u sve većoj mjeri odvajala se od Mačeka i njegove politike, a pogotovo od ekstremne, ustaške, i sebe sve više smatrala pristalicama i zagovornicima naukovanja braće Antuna i Stjepana Radića.

Tim putem, a na različite načine, oni su se postepeno sve više priklanjali politici koju je zagovarala i vodila lijeva politička orijentacija pod uticajem komunista. Jedan broj ovih ljudi, povremeno, prisustvovali bi sastancima u selu koje su organizirali i vodili komunisti, zatim su učestvovali i u određenim kulturnim i političkim akcijama i manifestacijama koje su povremeno organizirane u selu. Iako u neprikladnim uslovima, u selu, u kući Jure Zovka, održavane su kulturne priredbe, izvođeni skečevi iz seljačkog života sa socijalnim sadržajem. Proslavljan je i radnički praznik Prvi maj. Što je bilo vrlo značajno, stav ovih ljudi u odgoju djece bio je presudan, jer ona nisu bila odgojena i orijentisana antikomunistički, nacionalistički, šovinistički, klerikalno, a sve je to imalo jako velik i pozitivan moralni i politički značaj naročito u toku NOB-a. Djeca ovih roditelja, muška i ženska, pa i druga pod njihovim utjecajem, bila su ta koja su se aktivno opredijelila za NOB. Ekstremne snage u selu nikada nisu uspjele da postanu dominirajuće. U jednom vremenu bilo je pokušaja preko određenih ljudi da se u selu formira ustaška organizacija, ali se to nije ostvarilo.

Svjedočenja Jure Galića potvrđuju da pozitivne promjene u društvu i njihova istorija dozrijevaju u dubini društvenog organizma kao izraz iskonske potrebe za pravdom i odnosima u svijetu po mjeri čovjeka. Stoga su progresivne i emancipatorske snage sukobljene sa ideološkom zaslijepljenošću i fanatizmom «gomile» ili sa ideologijom samozvanih lidera koji brane stečene privilegije i društvenu praksu zasnovanu na nasilju. U oba slučaja riječ je o pervertiranom odnosu prema realnosti, o političkoj praksi koja nije došla do svijesti o potrebi formulisanja razumnih i kritičkih snova ideologije, kao i o nužnosti vladavine pravnih načela u ustanovama društva...

Rukopis knjige Jure Galića ima i izvanrednu dokumentarnu vrijednost. Autor poimenice navodi sva mjesta, ljude, datume; ne ustručava se da imenuje zločince (jer je bio svjedok i očevidac), seljake, trgovce, činovnike, vojna lica, sveštenike sve koji su unosili nemir i paniku govoreći o ugroženosti i spiskovima za likvidaciju, sve koji su zagazili u zločin, među kojima je bilo vjernih slugu prethodnog režima...

Opsežni rukopis Jure Galića, po širini zahvata i produbljenom poznavanju materije, po humanom odnosu prema složenim i kontroverznim zbivanjima predstavlja izvanredno istorijsko svjedočenje i tragično i herojsko u istih mah, ispunjeno užasima pred prizorima stradanja i prožeto nadom da razum i ljudska dobrota mogu pronaći puteve spasa i humanih rješenja.

Iz recenzije Nikole Kovača.

... ovo svjedočenje ima stvarno značaj iskaza svjedoka zbivanja, učesnika maltene u svemu što je u ratu do februara 1945. bilo vrijedno da se zabilježi u zapadnoj Hercegovini. To svjedočenje zaslužuje da se prihvati kao prilog istoriji Bosne i Hercegovine, posebno naravno zapadne Hercegovine, jer se u njemu mogu naći dosta objektivna tumačenja brojnih tadašnjih događanja, a tu su mnoga imena ljudi koji su bili učesnici i na jednoj i na drugoj strani, posredno ili neposredno, što je, dakle, svojevrsna dokumentacija. Ukazujem i na to da autorovo kazivanje ima i sve literarne kvalitete, posebno u dijalogima i opisu sredine i prostora kuda se sve kretao sa dnevnim i noćnim zadacima, a i više borbenih okršaja u kojima umalo nije ostao bez glave.

Iz recenzije Advana Hozića.

Jure Galić

VRIJEME I LJUDI

(SVJEDOČENJE)

Svjetlostkomerc d.d.
2005. god.